

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
ВРХОВНИ КАСАЦИОНИ СУД

Смернице

за унапређење судске праксе у поступцима за накнаду штете жртвама тешких кривичних дела у кривичном поступку

август 2019. године

Смернице
за унапређење судске праксе
у поступцима за накнаду штете
жртвама тешких кривичних дела
у кривичном поступку

Издавачи:
Врховни касациони суд Републике Србије
Мисија ОЕБС-а у Србији

Аутор(и):
Радмила Драгичевић Дичић
Љубица Милутиновић
Сања Агатоновић
Јелена Даниловић
Тамара Мировић
Татјана Лагумџија

За издаваче:
Артур Грејем
Драгомир Милојевић

Дизајн и прелом:
Милица Дервишевић

Штампа:

Тираж:
800

ISBN

Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
Misija u Srbiji

Финансира Европска унија

ПОДРШКА ЖРТВАМА И СВЕДОЦИМА

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
ВРХОВНИ КАСАЦИОНИ СУД

Штампање ове публикације помогла је Мисија ОЕБС-а у Србији. Ставови изречени у публикацији припадају искључиво аутору и његовим сарадницима и не представљају нужно званичан став Мисије ОЕБС-а у Србији.

Ова публикација је произведена уз финансијску подршку Европске уније. Њен садржај је у искључивој одговорности аутора и не одражава нужно ставове Европске уније.

Садржај

Предговор 5

Увод 7

1. Најважнији извори права и међународни стандарди 11

2. Права жртве 15

3. Имовинскоправни захтев – услови за остваривање и прикупљање доказа за одлучивање 21

3.1. Привремене мере сходно члану 257. ЗКП 26

3.1.1. Полагање јемства уместо привремене мере 29

4. Одређивање висине штете 31

4.1. Нематеријална штета 32

4.1.1. Видови нематеријалне штете о којима се може одлучивати без вештачења 33

4.1.2. Вештачење ради утврђивања висине нематеријалне штете 34

4.1.3. Одмеравање новчане накнаде нематеријалне штете 35

4.2. Материјална штета 38

5. Посебни поступци 39

5.1. Одлагање кривичног гоњења 39

5.2. Споразум о признању кривичног дела 40

5.3. Поравнање учиниоца и жртве 43

5.4. Обавеза накнаде штете уз условну осуду 43

5.5. Одузимање имовинске користи 45

Закључак 47

Анекси 49

Анекс 1 – Модел наредбе за вештачење 50

Анекс 2 – Модел дела изреке пресуде у кривичном поступку у ком се одлучује о имовинскоправном захтеву 52

Анекс 3 – Примери из актуелне судске праксе грађанских одељења о начину одмеравања висине нематеријалне штете жртвама тешких кривичних дела 54

Сви појмови који су у тексту употребљени у мушком граматичком роду обухватају мушки и женски род лица на која се односе.

Предговор

Смернице за унапређење судске праксе у поступцима за накнаду штете жртвама тешких кривичних дела у кривичном и парничном поступку израдила је Радна група Врховног касационог суда Републике Србије, у саставу: Радмила Драгичевић Дичић, судија Врховног касационог суда (председник Радне групе), Љубица Милутиновић, судија Врховног касационог суда (заменик председника Радне групе), Сања Агатоновић, судија Вишег суда у Београду, Јелена Даниловић, судија Трећег основног суда у Београду, Тамара Мировић, заменик републичког јавног тужиоца и Татјана Лагумџија, заменик вишег јавног тужиоца у Новом Саду. Рецензију текста који је сачинила Радна група извршиле су судије Радмила Драгичевић Дичић и Љубица Милутиновић.

Израда Смерница предвиђена је Годишњим планом Врховног касационог суда за 2018. годину. Израду и објављивање Смерница подржала је Мисија ОЕБС-а у Србији у оквиру пројекта „Подршка жртвама и сведоцима кривичних дела у Србији", који спроводи Мисија ОЕБС-а а финансира Европска унија.

Увод

Многобројна истраживања о поштовању права жртава тешких кривичних дела[1] на накнаду штете у кривичном поступку указују да се досадашња судска пракса за већину жртава показала као неодговарајућа.

За потребе ових смерница „жртва" означава физичко лице које је претрпело штету, укључујући физичку, менталну или емоционалну повреду или економски губитак, непосредно проузроковану кривичним делом. У кривичном поступку, жртвама се сматрају и чланови породице лица чија је смрт директно проузрокована извршењем кривичног дела и који су претрпели штету због смрти тог лица.[2] У процесноправном смислу термин „жртва" еквивалентан је термину „оштећени" из Законика о кривичном поступку[3] (у даљем тексту: ЗКП).[4]

Жртве се у кривичном поступку третирају пре свега као важан извор сазнања о чињеницама, док друга питања везана за њихов положај у кривичном поступку, поштовање и остваривање њихових права, остају занемарена. Право жртве на накнаду штете једно је од кључних права које води успостављању ресторативне правде.[5]

1 Под тешким кривичним делима, за потребе ових смерница, треба подразумевати кривична дела са елементима насиља, а нарочито кривична дела против живота и тела, отмицу, злостављање и мучење, прогањање, кривична дела против полне слободе, принудно закључење брака, насиље у породици, као и кривична дела против човечности и других добара заштићених међународним правом, у која спада и трговина људима.

2 Члан 2. Директиве 2012/29/ЕУ Европског парламента и Савета којом се успостављају минимални стандарди у вези са правима, подршком и заштитом за жртве кривичних дела и којом се замењује Оквирна одлука Савета 2001/220/ПУП (СЛ L 315, 14.11.2012, стр. 57–73) (у даљем тексту: Директива ЕУ о правима жртава).

3 Законик о кривичном поступку („Сл. гласник РС", бр. 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13 и 55/14) (у даљем тексту: ЗКП).

4 У даљем тексту, ради јасноће, користићемо само термин „жртва".

5 Када су у питању тешка кривична дела, повређено је најчешће, право на живот, или се ради о повредама физичког и психичког интегритета, полне слободе, достојанства и слободног развоја личности, слободе кретања, неповредивости стана и многих других људских права и слобода, а која права и слободе су зајемчени Уставом Републике Србије („Сл. гласник РС", бр. 98/06) (у даљем тексту: Устав РС).

Држава има обавезу да обезбеди поштовање права на живот, физички и психички интегритет сваког свог грађанина у законито спроведеном поступку уз поштовање права на правично суђење у разумном року. Пут правне заштите може бити у кривичном поступку или у грађанском судском поступку.

Позитивни нормативни оквир у Србији омогућава жртвама да остваре право на накнаду штете у кривичном поступку, имајући у виду да суд на предлог овлашћеног лица може да расправи имовинскоправни захтев, ако се тиме тај поступак не би знатно одуговлачио.

Међутим, жртве кривичних дела у Србији то право изузетно ретко успевају да остваре у кривичном поступку. Наиме, у пракси се жртве по правилу упућују да имовинскоправни захтев остваре у парничном поступку, а као разлог се често олако наводи могуће одуговлачење поступка, иако овакво поступање није у складу са начелом ефикасности поступка, као ни са обавезама које произлазе из потврђених конвенција и других међународних докумената о минималним стандардима у поштовању права жртава.

Ефикасно остваривање права жртве на накнаду штете нераскидиво је повезано и са ризицима од њене вишеструке виктимизације. Жртве тешких кривичних дела се после дуготрајног и за њих често исцрпљујућег кривичног поступка тешко одлучују да право на накнаду штете остварују у парничном поступку. Често су неуке, недовољно информисане, без правне помоћи и са већ изгубљеним поверењем у институције, због чега неретко и у кривичном поступку не истичу захтев за накнаду штете или га не истакну у законом предвиђеној форми.

С друге стране, судије кривичних одељења жртве најчешће упућују на парнични поступак, правдајући такву одлуку разлозима процесне економије, али и тиме да не поседују довољно знања да би правилно проценили штету, посебно нематеријалну.

Промена концепције кривичног поступка и у складу са тим другачија улога јавног тужиоца, и у делу који се односи на прикупљање доказа о насталој штети, као и његова обавеза да и у посебним поступцима води рачуна о праву жртве на накнаду штете, чини да је улога тужиоца у ефикасном остваривању права на накнаду штете веома значајна. Из тог разлога су ове смернице намењене и судијама и јавним тужиоцима.

Смернице указују на обавезу надлежних органа да се питање накнаде штете реши у кривичном поступку, док би грађански поступак био изузетак, а не правило, као што је то сада случај у пракси. У том циљу смернице дају и одговоре на до сада

спорна питања везана за одређивање висине штете, видове нематеријалне штете, као и утврђивање висине новчане накнаде, како за нематеријалну тако и за материјалну штету. Такође, оне указују на важност права жртве да буде информисана о својим правима, односно на обавезу јавног тужиоца и суда да у различитим фазама кривичног поступка информишу жртве о њиховим правима, па и пруже помоћ у постављању имовинскоправног захтева и раде на обезбеђивању доказа за одлучивање о захтеву.

Остваривање права на накнаду штете жртвама тешких кривичних дела треба да буде ефикасно, у разумном року, сагласно међународним стандардима, ратификованим међународним конвенцијама, Уставу Републике Србије (у даљем тексту: Устав РС) и националним законима.

1

Најважнији извори права и међународни стандарди

Израда ових смерница полази од права зајемчених Уставом РС, одредаба кривичног и парничног поступка, као и од усвојених међународних докумената и потврђених међународних уговора којима се гарантују права жртава различитих облика насиља, као што су Међународни пакт о грађанским и политичким правима, Конвенција УН о елимисању свих облика расне дискриминације, Конвенција УН о елиминацији свих облика дискриминације над женама, Конвенција УН против тортуре и другог суровог, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања, Декларација УН о основним начелима правде за жртве кривичних дела и злоупотребе власти, Конвенција УН о правима детета, Конвенција УН против транснационалног организованог криминала, Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода, Конвенција СЕ о борби против трговине људима, Европска конвенција о компензацији за жртве кривичних дела са елементима насиља, Конвенција СЕ о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, Директива ЕЗ о компензацији за жртве кривичних дела и Директива ЕУ којом се успостављају минимални стандарди у вези са правима, подршком и заштитом за жртве кривичних дела (у даљем тексту: Директива ЕУ о правима жртава).

Поједини од наведених међународних докумената дефинишу права посебно осетљивих категорија жртава, као што су жртве трговине људима, жртве кривичних дела са елементима (родно заснованог) насиља, ценећи специфичности и посебне потребе ових жртава. Међутим, сви они на исти или сличан начин дефинишу право жртве на накнаду штете и обавезу државе да осигура поштовање тог права.

Европска конвенција о компензацији за жртве кривичних дела са елементима насиља[6] од 24. 11. 1983. у члану 2 гарантује компензацију жртвама и издржаваним члановима породице у случају смрти жртве и обавезује државу да обезбеди компензацију у случају да се иста није могла обезбедити од окривљеног или других извора.

О праву на компензацију (обештећење) говоре и Конвенција Савета Европе о борби против трговине људима[7] и Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици[8] (такозвана Истанбулска конвенција из 2011. године), које је наша земља ратификовала и које се непосредно примењују.

Конвенцијом Савета Европе о борби против трговине људима предвиђено је право на накнаду штете од учиниоца, као и обавеза државе чланице да жртви пружи информацију, правни савет и правну помоћ у складу са својим законом.[9]

6 Ступила на снагу 1. фебруара 1988. године. Србија је 2010. године потписала ову конвенцију али је до сада није ратификовала.

7 CETS – No. 197; Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о борби против трговине људима („Сл. гласник РС – Међународни уговори", бр. 19/09).

8 CETS – No. 210; Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици („Сл. гласник РС – Међународни уговори", бр. 12/13).

9 Члан 15 Конвенције Савета Европе о борби против трговине људима:
„1. Свака чланица ће осигурати да жртве, и то од тренутка првог ступања у контакт са надлежним органима, имају приступ информацијама о релевантном судском и управном поступку на језику који разумеју.
2. Свака чланица ће својим националним законодавством обезбедити право на правни савет и бесплатну правну помоћ жртвама под условима које прописује њено национално законодавство.
3. Свака чланица ће својим националним законодавством обезбедити право жртава на одштету од извршилаца.
4. Свака чланица ће донети законодавне или друге мере како би се жртвама гарантовала одштета у складу са условима које прописује њено национално законодавство, на пример, оснивањем фонда за обештећење жртава те мерама или програмима за социјалну помоћ и социјалну интеграцију жртава, који би се могли финансирати из средстава прикупљених применом мера из члана 23."

Истанбулском конвенцијом такође је предвиђено право на накнаду од учиниоца, али и из других извора.[10]

За судије и тужиоце у примени ових смерница од значаја је Директива Европске уније од 25. октобра 2012. године (Директива ЕУ о правима жртава), којом се успостављају минимални стандарди у вези са правима, подршком и заштитом за жртве кривичних дела. Директива представља утврђене европске стандарде, а послужила је и као основ за доношење Националне стратегије за остваривање права жртава и сведока кривичних дела за период 2019–2025. године, у оквиру које је и предвиђено доношење смерница ради ефикаснијег поштовања права жртава на накнаду штете.

Према наведеној Директиви, државе чланице су дужне да обезбеде да се жртви у кривичном поступку омогући у разумном року остварење права на накнаду штете од стране учиниоца, осим ако се националним правом то не уређује другим поступком (члан 16.), промовишући право жртве на накнаду штете од учиниоца кривичног дела и обезбеђујући доступност мера за заштиту жртава и чланова њихових породица од секундарне и поновљене виктимизације, застрашивања и одмазде, те заштиту достојанства жртава током испитивања, сведочења и томе слично.

Општеприхваћена правила међународног права и потврђени међународни уговори саставни су део правног поретка Републике Србије и непосредно се примењују у смислу члана 16. став 2. Устава РС.

Према члану 18. став 3. Устава РС, одредбе о људским и мањинским правима тумаче се у корист унапређења вредности демократског друштва, сагласно важећим међународним стандардима људских и мањинских права, као и пракси међународних институција које надзиру њихово спровођење.

10 Члан 30 Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици:
„1. Чланице ће предузети неопходне законодавне односно друге мере како би омогућиле жртвама право на накнаду од учинилаца за свако кривично дело из ове Конвенције.
2. Одговарајућа државна накнада биће додељена онима који су задобили озбиљне телесне повреде односно онима којима је нарушено здравље, уколико штета није покривена из других извора као што је учинилац, осигурање односно државно здравствено и социјално давање. То неће спречити чланице да захтевају повраћај накнаде од учиниоца, докле год се води рачуна о безбедности жртве.
3. Мере предузете у складу са ставом 2 обезбедиће доделу накнаде у разумном временском року."
Република Србија је приликом ратификовања ове конвенције ставила резерву на члан 30 став 2, који се односи на накнаду штете из државних средстава.

Чланом 22. став 1. Устава РС прописано је да свако има право на судску заштиту ако му је повређено или ускраћено неко људско или мањинско право зајемчено Уставом, као и право на уклањање последица које су повредом настале.

Према члану 142. став 2. Устава РС, судови су самостални и независни у свом раду и суде на основу Устава, закона и других општих аката, када је то предвиђено законом, општеприхваћених правила међународног права и потврђених међународних уговора, а у смислу члана 145. став 2. Устава РС судске одлуке се заснивају на Уставу, закону, потврђеном међународном уговору и пропису донетом на основу закона.

У складу са одредбом члана 194. став 4. Устава РС, потврђени међународни уговори и општеприхваћена правила међународног права део су правног поретка Републике Србије.

Из наведених одредаба Устава РС произлази да су судије и тужиоци ти који у име државе обезбеђују поштовање и примену ратификованих међународних уговора, као и прихваћених међународних стандарда, што их обавезује да буду упознати са праксом Европског суда за људска права, пресудама других међународних судова, конвенцијама Савета Европе донетим у одређеним областима, као и са директивама Европске уније и препорукама организација које се баве заштитом људских права.

У ситуацији када национални закон не даје довољно јасних одговора на конкретна питања правне заштите, у овом случају жртвама тешких кривичних дела, и у кривичном и у грађанском судском поступку потребно је водити рачуна о стандардима изграђеним у примени ратификованих међународних конвенција и општеприхваћених правила међународног права који се односе на заштиту људских права.

Жртве кривичних дела право на накнаду штете према законодавству Републике Србије могу да остваре у кривичном и у парничном поступку. Релевантне одредбе се налазе у процесним законима, Законику о кривичном поступку и Закону о парничном поступку[11] (у даљем тексту: ЗПП), док се материјалне одредбе везане за различите видове штете налазе у Закону о облигационим односима[12] (у даљем тексту: ЗОО).

11 Закон о парничном поступку („Сл. гласник РС”, бр. 72/11, 49/13 – одлука УС, 74/13 – одлука УС, 55/14 и 87/18) (у даљем тексту: ЗПП).

12 Закон о облигационим односима („Сл. лист СФРЈ”, бр. 29/78, 39/85, 45/89 – одлука УСЈ и 57/89, „Сл. лист СРЈ”, бр. 31/93 и „Сл. лист СЦГ”, бр. 1/03 – Уставна повеља) (у даљем тексту: ЗОО).

2

Права жртве

Права жртве/оштећеног, прописана у члану 50. ЗКП, неопходно је тумачити у складу са потврђеним међународним уговорима и Директивом ЕУ о правима жртава.

Право на добијање информације приликом првог сусрета са надлежним органом предуслов је за остваривање права жртава, од којих је право на накнаду штете једно од најважнијих права.

Обавеза јавног тужиоца и суда да жртву упознају са правима из члана 50. ЗКП установљена је у основним одредбама Законика, у складу са којим је орган поступка дужан да учеснике у поступку поучи о правима која им припадају, као и да их упозори на последице пропуштања неке радње у поступку.[13]

У том смислу, од посебног је значаја улога јавног тужиоца, који, по правилу, први долази у контакт са жртвом.

У складу са међународним стандардима, информације које жртви дају надлежни органи треба да буду пружене на начин који је жртви разумљив, једноставним језиком, по могућству посредством брошуре у којој су наведени основни услови за остваривање права, уз навођење довољно података неопходних да жртва донесе одлуку у вези са начином остваривања права и уз уважавање потреба жртве.

13 Члан 8. ЗКП.

Важну улогу у информисању жртава имају службе за информисање и подршку оштећенима и сведоцима које су успостављене при свим вишим јавним тужилаштвима, Тужилаштву за организовани криминал и Тужилаштву за ратне злочине, као и при Првом основном јавном тужилаштву у Београду, односно службе за помоћ и подршку оштећенима и сведоцима које су основане при вишим судовима[14], као и остале службе подршке које ће бити успостављене у складу са Националном стратегијом за остваривање права жртава и сведока кривичних дела за период 2019–2025. године.

Жртвама кривичних дела са елементима насиља посебно је потребно обезбедити и информације о праву на правну помоћ, укључујући и право на пуномоћника, када је то законом предвиђено, о могућности одређивања статуса посебно осетљивог сведока, као и о другим правима која припадају жртвама оваквих кривичних дела, у складу са потврђеним међународним уговорима.

Наиме, обавезе државе у поступању са жртвама кривичних дела са елементима насиља односе се и на посебна, додатна права ове категорије жртава, чија испуњеност представља предуслов за остварење права на накнаду штете.

Када је у питању право жртве да у кривичном поступку поднесе предлог и доказе за остваривање имовинскоправног захтева и да предложи привремене мере за његово обезбеђење, приликом упознавања жртве са правима из члана 50. став 1. тачка 1. ЗКП, потребно је да орган поступка посебно укаже на предности остваривања права на накнаду штете у кривичном поступку.

У циљу ефикасног остваривања права жртве на накнаду штете у кривичном поступку, потребно је уз позив доставити, по могућству, и брошуру о правима, а

14 Опште обавезно упутство републичког јавног тужиоца о начину поступања Службе за информисање и подршку оштећенима и сведоцима у јавним тужилаштвима од 5. децембра 2016. године; Закон о уређењу судова („Сл. гласник РС”, бр. 116/08, 104/09, 101/10, 31/11 – др. закон, 78/11 – др. закон, 101/11, 101/13, 106/15, 40/15 – др. закон, 13/16, 108/16, 113/17, 65/18 – одлука УС, 87/18 и 88/18 – одлука УС); Судски пословник („Сл. гласник РС”, бр. 110/09, 70/11, 19/12, 89/13, 96/15, 104/15, 113/15 – испр, 39/16 и 56/16); Високи савет судства, Упутство о начину приступа, систему рада и начину поступања Службе за помоћ и подршку сведоцима и оштећенима од 7. априла 2015. године.

приликом првог испитивања жртве у својству сведока, једноставним и разумљивим језиком:[15]

- упознати жртву на шта може да се односи имовинскоправни захтев;[16]
- упознати жртву да је у случају да поднесе имовинскоправни захтев дужна да га одређено означи и да поднесе доказе;[17]
- објаснити да имовинскоправни захтев који се односи на накнаду штете мора бити опредељен по **врсти** штете (нематеријална или материјална штета), **видовима** штете (видови нематеријалне штете су: умањена животна активност, претрпљени физички болови, страх, наруженост, повреда угледа, части, слободе или права личности, смрт или нарочито тежак инвалидитет блиског лица[18], а видови материјалне штете су: обична штета, измакла добит и изгубљено издржавање), као и по **висини** штете;
- објаснити ко су лица овлашћена на подношење имовинскоправног захтева (жртва и блиски сродници у случају нарочито тешког инвалидитета или смрти жртве[19]);
- објаснити коме и до када може поднети имовинскоправни захтев, као и да до завршетка главног претреса може одустати од поднетог захтева и остварити га у парници, а да се у случају одустанка имовинскоправни захтев не може поново поднети;[20]
- указати жртви и на њено право да присуствује припремном рочишту, на коме може истаћи имовинскоправни захтев, уколико то раније није учинила, а

15 „Информације и савети које дају надлежни органи, услуге подршке жртвама и услуге ресторативне правде треба да, у оној мери у којој је могуће, буду пружене жртви путем различитих средстава и на начин који је разумљив жртви. Поменуте информације и савети треба да буду пружени једноставним и разумљивим језиком. Такође је неопходно омогућити да жртва буде схваћена током поступка. У том смислу, жртвино познавање језика којим се пружају информације, њен узраст, зрелост, интелектуални и емоционални капацитет, писменост и евентуална ментална или физичка оштећења морају бити узети у обзир. Посебну пажњу треба обратити на потешкоће у разумевању или комуникацији до којих може доћи услед инвалидитета било које врсте, као што су оштећење слуха или сметње у говору. Исто тако, у току кривичног поступка треба узети у обзир ограничене могућности жртве да саопштава информације." (Уводна изјава Директиве ЕУ о правима жртава).

16 Члан 252. став 2. ЗКП.

17 Члан 253. став 2. ЗКП.

18 Чл. 200–202. ЗОО.

19 Члан 253. став 1. ЗКП.

20 Чл. 254. и 255. ЗКП.

нарочито да се на припремном рочишту може одржати главни претрес[21] и да у случају да се главни претрес тада и заврши, више неће бити у прилици да поднесе имовинскоправни захтев пред првостепеним судом;

> Приликом поуке о правима, орган поступка посебно треба да укаже жртви да може ангажовати пуномоћника из реда адвоката, у смислу члана 50. став 1. тачка 3. ЗКП.

- **упознати жртву са могућношћу обезбеђења доказа сходно одредбама ЗПП, с обзиром на то да се ово право остварује само на захтев странке, пред основним судом у ванпарничном поступку.**

Медицинска вештачења из кривичног поступка неретко су непотпуна, па се такав налаз вештака не може користити у парничном поступку чак и када се парничне странке сагласе, већ се мора одредити допунско вештачење у зависности од повређеног органа, односно врсте повреде, што додатно трауматизује жртву тешког кривичног дела и пролонгира остваривање њеног права на накнаду штете. Нека вештачења се више не могу обавити због протека времена од задобијене повреде, као на пример код кривичног дела силовања.

Стога је потребно жртви одмах, већ у предистражном поступку, указати на могућност обезбеђења доказа, нарочито вештачењем, након задобијене повреде, а пре покретања парничног поступка за накнаду штете.

У поступку обезбеђења доказа може се извести и доказ саслушањем сведока, ако ће његово саслушање касније бити отежано или неће моћи да се изведе (ако, на пример, сведок ради на броду, или живи у иностранству, или је лошег здравственог стања).

Обезбеђење доказа може се односити и на попис ствари и на увиђај.

21 Члан 350. став 6. ЗКП.

Када су у питању жртве кривичних дела против полне слободе, насиља у породици, трговине људима, односно жртве које су посебно рањиве и трауматизоване учињеним кривичним делом, препорука је да орган поступка (тужилац или суд) жртви одреди статус посебно осетљивог сведока[22], у ком случају ће жртва имати право на пуномоћника и право на испитивање под посебним правилима[23], што је од посебног значаја за положај ових лица у поступку и заштиту од секундарне виктимизације.

Институт посебно осетљивог сведока се недовољно користи у постојећој судској пракси, а управо се његовом применом постиже циљ предвиђен међународним стандардима, нарочито за жртве тешких кривичних дела.

Закон о бесплатној правној помоћи[24], који се примењује од 1. октобра 2019. године, у члану 4. одређује услове за пружање бесплатне правне помоћи. Жртве појединих тешких кривичних дела, као што су трговина људима, насиље у породици, злостављање и мучење, те лица која имају право на бесплатну правну помоћ према потврђеним међународним уговорима, под условима предвиђеним овим законом моћи ће да остваре ово право.

Након пружања свих потребних информација, жртви би требало оставити одређено време да се изјасни о својим правима, како би могла да се посаветује са особама од поверења и донесе одлуку о предузимању даљих радњи у поступку.

22 Члан 103. ЗКП.

23 Члан 104. ЗКП.

24 Закон о бесплатној правној помоћи („Сл. гласник РС”, бр. 87/18).

3

Имовинскоправни захтев – услови за остваривање и прикупљање доказа за одлучивање

Имовинскоправни захтев који је настао услед извршења кривичног дела или противправног дела које је у закону одређено као кривично дело може се односити на накнаду штете, повраћај ствари или поништај одређеног правног посла.[25]

> Уколико су за то испуњени услови, суд је дужан да имовинскоправни захтев расправи у кривичном поступку. Могућност да се о захтеву не расправи у кривичном поступку (члан 252. став 1. ЗКП) треба тумачити као изузетак од правила, како се остваривање овог права жртве не би непотребно одуговлачило.

25 Чл. 252–260. ЗКП.

У циљу стварања предуслова да се овакав захтев жртве реши у самом кривичном поступку, неопходно је ефикасно прикупљање доказа од којих одлука о таквом захтеву може да зависи. Прикупљање ових доказа може да се чини истовремено уз доказивање кривичне одговорности, на пример проширењем појединих наредби за вештачење, а може да послужи и код предлога тужиоца или одлучивања суда о кривичној санкцији.

С тим у вези, орган поступка, што је по правилу јавни тужилац, дужан је да прикупља доказе за одлучивање о имовинскоправном захтеву и пре него што је поднет (члан 256. став 1. ЗКП). Према овој одредби, орган поступка ће саслушати оштећеног и о чињеницама од значаја за имовинскоправни захтев и провериће околности које су од значаја за његово утврђивање.

Посебно треба имати у виду да се код кривичних дела са елементом насиља последица најчешће састоји у повреди физичког и психичког интегритета жртве, да се повреде манифестују одређеним траговима на телу жртве, као и њеним нарушеним психичким стањем. Трагови у највећем броју случајева нису трајног карактера, услед чега се протеком времена смањује или губи могућност документовања и доказивања оваквих последица кривичног дела, а тиме и могућности за остваривање права на накнаду штете.

За остваривање права жртве, пре свега на накнаду штете, од нарочите важности је да јавни тужилац или суд, у предистражном поступку, а и касније у истрази и изузетно на главном претресу:

- **испита жртву** о околностима имовинскоправног захтева и позове је да поднесе доказе или предложи прикупљање одређених доказа за утврђивање имовинскоправног захтева;[26]
- **предочи жртви разлоге и изда наредбу да се изврши телесни преглед жртве, како би се обезбедили докази** ради констатовања врсте и тежине телесних повреда, као и утврђивања да ли је жртва евентуално заражена полно преносивом болешћу, као последицом сексуалног насиља или сексуалне експлоатације, ради каснијег утврђивања основа за накнаду штете;

26 Испитивање жртве јавни тужилац може обавити уз помоћ стручних лица, психолога, педагога и сл., а нарочито уколико су жртве малолетна лица, као и у ситуацији када је жртви дат статус посебно осетљивог сведока, како би се дошло до података од значаја за утврђивање последица кривичног дела по жртву, ради каснијег утврђивања основа за накнаду штете.

- **изда наредбу да се изврши психијатријски преглед жртве,** ради констатовања њеног психичког стања и каснијег утврђивања основа за накнаду штете;

- **саслуша окривљеног сходно одредбама члана 256. ЗКП,** о околностима имовинскоправног захтева;

- од окривљеног узме **изјаву о имовини сходно одредбама члана 256. ЗКП**; као помоћ за узимање изјаве о имовини могу да послуже одредбе члана 31. Закона о извршењу и обезбеђењу (у даљем тексту: ЗИО), које одређују врсте података који могу бити садржани у изјави о имовини;[27]

27 Члан 31. став 1. Закона о извршењу и обезбеђењу („Сл. гласник РС", бр. 106/15, 106/16 – аутентично тумачење и 113/17 – аутентично тумачење) (у даљем тексту: ЗИО):
„Државни органи, имаоци јавних овлашћења, друга правна лица и предузетници дужни су да суду и јавном извршитељу бесплатно доставе, на њихов захтев, следеће податке о извршном дужнику:
1) име и презиме или пословно име;
2) адресу пребивалишта или боравишта;
3) датум рођења;
4) јединствени матични број грађана;
5) порески идентификациони број;
6) податке о висини зараде и других сталних новчаних примања и њиховим исплатиоцима и податке о пленидби зараде или административној забрани на заради и другим сталним новчаним примањима;
7) бројеве рачуна, штедних улога и депозита код банака, стање и промет на њима и податке о пленидбама на њима;
8) податке о платним рачунима и издатом електонском новцу код пружалаца платних услуга и издавалаца електронског новца, стање и промет на тим рачунима, односно у вези са електронским новцем, и податке о пленидбама на њима;
9) бројеве рачуна финансијских инструмената и стање на њима;
10) податке о уделима у привредним друштвима или другом учешћу у правним лицима и добити коју је извршни дужник на основу тога остварио у последњој години;
11) податке о непокретностима на којима или поводом којих извршни дужник има имовинска права;
12) податке из евиденције моторних и прикључних возила;
13) податке из Регистра ваздухоплова Републике Србије и Евиденције ваздухоплова Републике Србије и одговарајућег регистра пловила;
14) податке из евиденција о покретним стварима;
15) податке о пензијском и здравственом осигурању;
16) податке из матичних књига о личним стањима;
17) податке о животном и имовинском осигурању;
18) податке пореске управе о пореским пријавама за последње три године;
19) идентификационе податке (члан 30.) о странама које су закључиле правни посао, препис исправе о правном послу, а ако исправе нема, податке о садржини правног посла или радње које се односе на:
   а) теретна располагања којима је извршни дужник у последњој години чињењем или нечињењем располагао својом имовином у корист других лица;
   б) теретна располагања којима је извршни дужник у последње три године чињењем или нечињењем располагао својом имовином у корист супружника, ванбрачног партнера, сродника у правој линији или у побочној линији до четвртог степена сродства или тазбинског сродника до четвртог степена сродства;
   в) бесплатна располагања у последње три године, изузев уобичајених пригодних поклона, наградних поклона или поклона из захвалности, чија је вредност сразмерна имовинским могућностима извршног дужника."

Битно је узети изјаву окривљеног о предузетим радњама на терет имовине окривљеног, јер у случају да је окривљени извршио пренос имовине на трећа лица, постоји могућност да се овакви правни послови поништавају и тражи накнада од трећих лица.

- **испита сведоке** о околностима имовинскоправног захтева, имајући у виду да жртва услед претрпљене трауме често може приликом испитивања бити несигурна, дезоријентисана, противречна, штура у одговорима и сл., па се испитивањем сведока могу утврдити додатне чињенице или поткрепити оне које је жртва већ изнела;

- **прибави извештај центра за социјални рад** о личним, породичним и социјалним приликама жртве, како би се утврдиле њене прилике пре и након извршења кривичног дела, ради процене да ли је кривично дело и у којој мери проузроковало негативне последице по њене животне прилике;

- **одреди судскомедицинско или психијатријско вештачење** на околности механизма настанка, те врсте и тежине телесних повреда жртве, као и умањења њених животних активности услед повређивања, односно на околности психосоцијалних промена у личности жртве које су проузроковане предметним кривичним делом, као и на околности интензитета претрпљеног физичког и душевног бола и страха, те умањења животне активности;

Да би се оцениле правне последице претрпљених повреда нужно је да наредба о вештачењу буде добро формулисана. Пример добро одређеног задатка вештаку дат је у Анексу 1 ових смерница.

- **одреди економско вештачење** на околности висине претрпљене материјалне штете која је настала директно или индиректно као последица извршеног кривичног дела;

- **спроведе финансијску истрагу** на основу члана 19. Закона о одузимању имовине проистекле из кривичног дела[28], у случају испуњености услова из члана 2. наведеног закона, ако постоје основи сумње да власник поседује знатну имовину проистеклу из кривичног дела, а ради њеног трајног одузимања, с обзиром на то да се из одузете имовине може намирити штета коју је жртва претрпела. Наиме, одредбом члана 45. Закона о одузимању имовине проистекле из кривичног дела прописано је да, уколико је правноснажном пресудом донета одлука о имовинскоправном захтеву, суд ће у решењу о трајном одузимању имовине тај износ излучити из одузете имовине, а ако таква одлука није донета, суд може решењем излучити део имовине ради намирења имовинскоправног захтева. Такође, решењем о трајном одузимању имовине, суд може да одлучи и о имовинскоправном захтеву жртве чије постојање је утврђено правноснажном пресудом.

28 Закон о одузимању имовине проистекле из кривичног дела („Сл. гласник РС”, бр. 32/13 и 94/16).

3.1.

Привремене мере сходно члану 257. ЗКП

На предлог овлашћеног лица (члан 253. ЗКП), могу се у кривичном поступку по одредбама закона који уређује поступак извршења и обезбеђења одредити привремене мере обезбеђења имовинскоправног захтева насталог услед извршења кривичног дела.

О предлогу за одређивање привремене мере одлучује решењем у истрази судија за претходни поступак, а после подигнуте оптужнице, веће.

Жалба против решења о одређеним привременим мерама не задржава извршење решења.

Ако жртва има захтев према трећем лицу због тога што се код њега налазе ствари прибављене кривичним делом или због тога што је оно услед тог дела дошло до имовинске користи, суд може у кривичном поступку одредити привремене мере обезбеђења и према трећем лицу.

У пресуди којом се окривљени оглашава кривим или решењу о изрицању мере безбедности обавезног психијатријског лечења, суд ће или укинути привремене мере, ако већ раније нису укинуте, или ће жртву упутити на парнични поступак, с тим што ће се ове мере укинути ако парнични поступак не буде покренут у року који одреди суд (члан 257. ЗКП).

Привремене мере у кривичном поступку одређују се искључиво на предлог овлашћеног лица (члан 257. став 1. ЗКП).

На услове за одређивање привремене мере у кривичном поступку и њихово извршење примењују се одредбе ЗИО.

ЗКП прописује овлашћење за подношење предлога за одређивање привремене мере, решење и поступак по жалби.

Одредбе ЗИО у погледу услова за одређивање привремене мере су материјалноправне природе и примењују се као одредбе материјалног, а не процесног права, с обзиром на то да посебан закон – ЗКП – то не прописује.

Привременом мером обезбеђује се новчано или неновчано потраживање чије постојање извршни поверилац (жртва) учини вероватним. Да би се одредила привремена мера за обезбеђење новчаног потраживања, извршни поверилац мора учинити вероватним постојање потраживања и да ће без привремене мере извршни дужник осујетити или знатно отежати наплату потраживања тако што ће своју имовину или средства отуђити, прикрити или на други начин њима располагати (опасност по потраживање), или да ће бити употребљена сила или настати ненадокнадива штета (опасност по потраживање).

За одређивање привремене мере потребно је да кумулативно буду испуњени наведени услови.

У предлогу за одређивање привремене мере означава се врста привремене мере и њено трајање, као и средство и предмет којим се она извршава. Извршни поверилац дужан је да у предлогу назначи конкретно одређеног и месно надлежног јавног извршитеља који спроводи извршење (члан 416. ЗИО), осим ако извршење није у искључивој надлежности суда, као код заједничке продаје непокретности и покретних ствари, чињење, нечињење или трпљење и извршење извршних исправа у вези са породичним односима (члан 4. ЗИО).

О предлогу за одређивање привремене мере суд одлучује решењем (члан 257. став 2. ЗКП). Решење мора да садржи прецизно наведено потраживање које се обезбеђује, врсту привремене мере, средство и предмет којим се мера извршава, као и трајање привремене мере (чл. 453. и 456. ЗИО).

У поступку обезбеђења новчаног и неновчаног потраживања може се одредити свака привремена мера којом се постиже сврха обезбеђења, а нарочито:

- забрана извршном дужнику да отуђи, односно оптерети покретне ствари чији је власник и, по потреби, њихово одузимање од извршног дужника и поверавање на чување извршном повериоцу или другом лицу или судском депозиту;
- забрана извршном дужнику да отуђи, односно оптерети непокретности чији је власник или друга стварна права која су уписана у његову корист на непокретностима у катастар непокретности, уз упис забележбе забране у катастар непокретности;
- налог организацији за принудну наплату да банкама које воде рачуне извршног дужника наложи да новчана средства у висини обезбеђеног потраживања пренесу у депозит јавног извршитеља;
- налог за одузимање готовог новца или хартија од вредности од извршног дужника и њихово полагање у судски депозит, односно код јавног извршитеља;
- налог извршном дужнику да предузме радње потребне да се сачува непокретност или покретна ствар и спречи њихова физичка промена, оштећење или уништење, као и друге мере (чл. 459. и 460. ЗИО).

Решење о одређивању привремене мере има дејство решења о извршењу.

3.1.1.

Полагање јемства уместо привремене мере

Према одредбама ЗИО, а на чију примену упућује члан 257. став 1. ЗКП, уместо привремене мере може се одредити јемство, ако извршни поверилац изјави да се уместо одређивања привремене мере сврха може постићи тиме да извршни дужник у депозит суда положи јемство у висини и на време које одреди суд.

Полагање јемства уместо привремене мере може да се дозволи и на предлог извршног дужника, који је поднет пре или после одређивања привремене мере, на који начин извршни поверилац стиче заложно право на јемству.

Ако јемство буде положено пре одређивања привремене мере, суд одбија предлог за одређивање привремене мере, а ако буде положено после одређивања привремене мере, суд обуставља поступак обезбеђења (члан 451. ЗИО).

Повлачење предлога за остваривање имовинскоправног захтева повлачи и укидање одређене привремене мере.

4

Одређивање висине штете

Извршењем кривичног дела жртва може претрпети нематеријалну и материјалну штету.

Нематеријална штета је наношење другоме физичког или психичког бола или страха.[29]

Материјална штета представља умањење нечије имовине (обична штета) и спречавање њеног повећања (измакла корист).[30]

Одлуку о висини материјалне штете када је она неспорна није тешко одредити. Одлука суда у том смислу може да буде и делимична. За судије у кривичном поступку спорно је одлучивање о нематеријалној штети.

Стога у овом одељку посебно сазнајемо који су све то видови нематеријалне штете, како се одмерава новчана накнада и када се она може одмерити и без вештачења жртве. Ово је веома битан део смерница јер судијама и тужиоцима указује на ситуације у којима суд може у оквиру кривичног поступка, а након добро спроведених доказних радњи и информисања жртве о њеним правима, без непотребног одуговлачења донети одлуку о захтеву за накнаду нематеријалне штете.

29 Члан 155. ЗОО.
30 *Ibid.*

4.1.
Нематеријална штета

Новчана накнада нематеријалне штете представља сатисфакцију жртви, која јој омогућава да прибави одређена добра или вредности које ће јој помоћи да у што већој мери поврати нарушену психичку равнотежу.

Правна природа нематеријалне штете је грађанскоправна, односно реч је о грађанској облигацији окривљеног да накнади штету коју је нанео својом кривицом. Она не представља санкцију у кривичноправном смислу.

Законом признати облици накнаде нематеријалне штете су:

- физички болови (члан 200. став 1. ЗОО)
- страх (члан 200. став 1. ЗОО)
- душевни болови због:
  - наруженості (члан 200. став 1. ЗОО)
  - умањења животне активности (члан 200. став 1. ЗОО)
  - повреде части и угледа (члан 200. став 1. ЗОО)
  - повреде слободе (члан 200. став 1. ЗОО)
  - повреде права личности (члан 200. став 1. ЗОО)
  - смрти блиског лица (члан 201. ст. 1, 2. и 4. ЗОО)
  - нарочито тешког инвалидитета блиског лица (члан 201. ст. 2. и 4. ЗОО)
- душевни болови настали услед извршења кривичног дела против полног интегритета, достојанства личности или морала (члан 202. ЗОО)

Имајући у виду одредбе из наведеног члана 200. ЗОО запажамо да се најчешће ради о видовима нематеријалне штете који се односе на душевне болове због умањене животне активности, наруженості, трпљења страха, физичких болова, као и повреде других личних права.

Приликом доношења одлуке о накнади нематеријалне штете суд цени квалификацију повреде, дужину и интензитет трајања физичких болова, дужину и интензитет трајања страха, степен наруженост и проценат умањења животне активности, као и конкретне последице на животну активност жртве, односно да ли она може да обавља све животне активности или неке може да обавља само уз појачан напор, а на основу налаза и мишљења судских вештака медицинске струке – лекара одређене специјалности према врсти повреде (на пример: специјалисте судске медицине, офталмолога, ОРЛ и максилофацијалног хирурга, кардиолога, гастроентеролога, неурохирурга, уролога, пулмолога, гинеколога, вештака психијатријске струке, ортопедског хирурга трауматолога и др.).

Приликом досуђивања накнаде нематеријалне штете, суд узима у обзир све околности конкретног случаја и мора да цени евентуални допринос жртве настанку штете.

4.1.1.

Видови нематеријалне штете о којима се може одлучивати без вештачења

Право на част и углед је право на поштовање људске части и заслужено стеченог угледа лица. Част, као скуп човекових врлина, представља субјективну категорију, која подразумева мишљење које појединац има о себи, док је углед мишљење које има ужа и шира средина о једној личности, што представља објективну категорију. Основни видови повреде части и угледа су увреда и клевета. Увреда је напад на људску част која изражава презир према некоме, ниподаштавање, омаловажавање, одрицање људских особина, док је клевета изношење или проношење нечег неистинитог што може шкодити његовој части и угледу.

Код накнаде нематеријалне штете због повреде части и угледа, слободе или права личности, као и смрти блиског лица, суд по правилу не изводи доказ вештачењем преко судског вештака психијатријске струке, већ одлуку доноси само на основу непосредног саслушања жртве на околност претрпљене штете (како су се последице манифестовале у њеној животној и радној средини, да ли је због тога доживела стрес, узнемиреност, несаницу и друге манифестације), ценећи околности конкретног случаја.

Ако суд утврди да околности случаја то оправдавају, жртви ће досудити правичну новчану накнаду нематеријалне штете, водећи рачуна о значају повређеног добра и циљу коме служи накнада, али и о томе да се њоме не погодује тежњама које нису спојиве са њеном природом (члан 200. став 2. ЗОО).

Код досуђивања правичне новчане накнаде у кривичном поступку треба имати у виду праксу грађанских одељења, чији су примери дати у Анексу 3 ових смерница.

Све напред наведено указује да код великог броја кривичних дела суд може да донесе одлуку о накнади нематеријалне штете само на основу саслушања жртве, без извођења других доказа. Ради се о кривичним делима против части и угледа, против полне слободе, закључења принудног брака, насиља у породици, кривичних дела против човечности и других добара заштићених међународним правом, где поред ратних злочина спадају трговина људима, трговина малолетним лицима ради усвојења и заснивање ропског односа и превоз лица у ропском односу, и у другим случајевима када се ради о повреди наведених личних права.

4.1.2.

Вештачење ради утврђивања висине нематеријалне штете

Орган поступка, јавни тужилац или суд, одређује вештачење када је у току поступка за утврђивање или оцену неке чињенице потребно стручно знање.

Да би истовремено поступио и у складу са обавезом прописаном чланом 256. ЗКП и прикупио доказе за одлучивање о имовинскоправном захтеву, потребно је да орган поступка у наредби за вештачење прошири задатак за судског вештака медицинске струке налогом да се судски вештак, приликом давања налаза и мишљења, изјасни и о јачини и трајању страха (психијатар), односно болова (хирург, траума-

толог, вештак судске медицине и друге специјалности у зависности од настале повреде), односно психијатар у случају да је страх оставио трајне последице у виду болести и сл.

За пример наредбе о вештачењу, видети Анекс 1.

Орган поступка, односно суд или тужилаштво може увек на основу члана 113. ЗКП одредити посебно вештачење, везано за процену претрпљеног страха, бола, психичке трауме, умањења животне активности.

Уколико су трајне последице остале и у сфери физичког и у сфери психичког здравља жртве, судски вештаци ће конзилијарно усагласити своје налазе и мишљења и заједнички одредити укупан степен умањења животне активности жртве, сагледавајући целокупно функционисање организма жртве: биолошко, физиолошко и психочулно. (Степен умањења животне активности се по правилу одређује процентуално, а не простим сабирањем степена умањења животне активности утврђених од стране појединих вештака).

Вештачењем које је одређено ради утврђивања умањења животне активности жртве морају се утврдити све последице због којих је нормална животна активност жртве ограничена или умањена (није довољно само утврдити обим – проценат умањења животне активности), пошто износ правичне новчане накнаде зависи од природе и тежине свих трпљења жртве везаних за овај вид штете, односно које животне активности може да обавља несметано, које уопште не може да обавља или их отежано обавља.

4.1.3.

Одмеравање новчане накнаде нематеријалне штете

За претрпљене физичке болове, за претрпљене душевне болове због умањења животне активности, наружености, повреде угледа, части, слободе или права личности, смрти блиског лица, као и за претрпљени страх, суд ће, ако нађе да околности случаја, а нарочито јачина болова и страха и њихово трајање то оправдавају, досудити правичну новчану накнаду, независно од накнаде материјалне штете, као и у њеном одсуству.

Приликом одлучивања о захтеву за накнаду нематеријалне штете, као и о висини њене накнаде, суд ће водити рачуна о значају повређеног добра и циљу коме служи

та накнада, али и о томе да се њоме не погодује тежњама које нису спојиве са њеном природом и друштвеном сврхом.[31]

Осим јачине и трајања страха и болова, на одмеравање правичне новчане накнаде појединих видова нематеријалне штете утичу околности конкретног случаја и субјективне особине жртве које такође утичу на јачину и трајање страха и болова. Занемаривање начела индивидуализације накнаде, уз наглашено истицање објективних показатеља, супротно је правном стандарду правичне новчане накнаде.

Право на новчану накнаду за физичке болове не зависи од правне квалификације повреде (лака телесна повреда, тешка телесна повреда). Накнада нематеријалне штете може се досудити и код лаке телесне повреде ако су физички болови били јачег интензитета и дужег трајања. Суд у том случају оцењује основаност и висину захтева.

Правична новчана накнада може се досудити за страх који је био интензиван и дужег трајања. Ако је интензивни страх кратко трајао, накнада се може досудити ако је у дужем временском периоду нарушена психичка равнотежа жртве.

Када је био посебно јаког интензитета и дугог трајања, страх може да доведе до трајне промене личности и болести (нпр. посттрауматски стресни поремећај) која трајно умањује животну активност жртве као оштећеног лица. Тада жртви, осим накнаде нематеријалне штете због претрпљеног страха, припада и накнада нематеријалне штете за душевне болове због умањења животне активности.

Уколико је утврђивање нематеријалне штете за душевне болове због умањења животне активности као последица страха такво да изискује додатна вештачења, чиме би се очигледно одуговлачио кривични поступак, суд може донети одлуку о делимичном усвајању захтева само за претрпљени страх, док би за преостали део постављеног захтева жртва била упућена на парнични поступак.

Накнада нематеријалне штете за душевне болове због умањења животне активности досуђује се по правилу у једнократном новчаном износу.

Околност која утиче на одмеравање накнаде за поједине видове нематеријалне штете је, између осталих, и животна доб жртве. Због умањења животне активности, наружености и смрти родитеља, млађим особама по правилу треба досуђивати вишу накнаду, јер ће њихова трпљења дуже трајати. Због смрти или тешког инвали-

31 Члан 200. ЗОО.

дитета блиског лица, посебно је важан однос блискости међу њима, између осталог. Постоје и друге бројне помоћне околности које утичу на одмеравање накнаде нематеријалне штете – пол, породично стање, неугодности због последица повреде које нису у сфери физичких болова (нпр. ношење ортопедских ципела), функционална оштећеност полних органа, умањење активности жртве за делатности које је обављала пре штетног догађаја (спортске, рекреативне, друштвене и сл.).

Накнада нематеријалне штете у начелу се досуђује за сваки вид нематеријалне штете посебно.

Иако приликом одмеравања правичне новчане накнаде суд треба да поштује начело индивидуализације, судска пракса је успоставила одређене односе између различитих видова нематеријалне штете.

Сматра се да је највиша накнада која се може досудити за нематеријалну штету за претрпљене душевне болове због потпуног умањења животне активности или нарочито велике наруженост (највиши степен наруженост). У зависности од момента у ком се утврђује износ накнаде, највиши износ накнаде (тзв. основица) варира. Анализом тренутне судске праксе уочава се да је највиши износ правичне новчане накнаде нематеријалне штете за потпуно умањење животне активности између 2.500.000,00 и 3.000.000,00 динара. Околности конкретног случаја могу условити да тај износ буде виши или нижи.

Пример дела изреке пресуде којом се у кривичном поступку одлучује о имовинскоправном захтеву садржан је у Анексу 2.

Примери актуелне судске праксе грађанских одељења о начину одмеравања висине нематеријалне штете садржани су у Анексу 3.

4.2.
Материјална штета

Уколико је у току кривичног поступка на основу расположивих доказа могуће одлучити и о материјалној штети, то суд треба и да учини, ако не у целини, онда делимично. Ако приложени докази, или недостатак доказа, не омогућавају доношење одлуке, жртва ће бити упућена на парнични поступак, у целини или делимично.

5

Посебни поступци

5.1.

Одлагање кривичног гоњења

Потпуна или делимична накнада штете жртвама кривичних дела са елементима насиља за која је прописана казна затвора до пет година могућа је и у поступку одлагања кривичног гоњења, у смислу члана 283. ЗКП.

Иако за примену института одлагања кривичног гоњења није потребна сагласност жртве, препорука је да у ситуацијама када је кривичним делом причињена штета, јавни тужилац позове жртву да определи износ штете која је настала услед учињеног кривичног дела и укаже јој на могућност да и у овом поступку оствари право на накнаду штете, што ће за последицу имати одбацивање кривичне пријаве, уколико осумњичени прихвати да као обавезу отклони штетну последицу насталу извршењем кривичног дела или накнади причињену штету.

Наиме, приликом примене института одлагања кривичног гоњења, јавни тужилац, поред оцене испуњености формалних услова, посебно треба да има у виду интерес жртве у погледу њеног права на накнаду штете у кривичном поступку, нарочито из

разлога што се ово право оштећеног може остварити и применом института одлагања кривичног гоњења.

Уколико осумњичени прихвати обавезу да накнади штету коју је жртва определила, а чије је испуњење осумњиченом наложио јавни тужилац, осумњиченом и жртви треба указати да у случају да осумњичени испуни обавезу само делимично, жртва има право да преостали износ потражује у парничном поступку.

5.2.

Споразум о признању кривичног дела

Споразум о признању кривичног дела, као начин окончања кривичног поступка кроз преговоре странака – јавног тужиоца и окривљеног, између осталог као обавезни елемент предвиђа и постизање споразума о имовинскоправном захтеву, уколико је захтев поднет (члан 314. став 1. тачка 4. ЗКП).

Када је реч о самом поступку закључења споразума, Обавезним упутством републичког јавног тужиоца (О бр. 5/2013 од 26. 12. 2013. године) предвиђен је начин поступања јавних тужилаца приликом предлагања, преговарања и закључења споразума.

С обзиром на то да жртва не учествује у поступку закључења споразума између јавног тужиоца и окривљеног, да се не позива на рочиште на коме суд одлучује о споразуму, нити да има право жалбе на споразум, јавни тужилац приликом закључења споразума треба да штити интерес жртве, посебно ако она нема пуномоћника, имајући у виду да је право жртве на накнаду штете једно од најважнијих права жртава.

Имајући у виду да се споразум о признању кривичног дела може закључити од доношења наредбе за спровођење истраге па до завршетка главног претреса, уколико пре закључења споразума жртва није поставила имовинскоправни захтев, јавни тужилац је дужан да је позове да такав захтев евентуално поднесе заједно са доказима за његово остваривање (члан 313. став 6. ЗКП).

Пре почетка преговора са окривљеним, јавни тужилац ће испитати жртву о имовинскоправном захтеву и упознати је са њеним правима уколико се ради о првом контакту јавног тужиоца са жртвом.

У циљу остваривања имовинскоправног захтева, јавни тужилац је дужан да прибави податке о имовном стању окривљеног.

Посебном одредбом споразума одредиће се врста, износ, рок и начин остваривања имовинскоправног захтева.

Имовинскоправни захтев се може досудити у целини, или делимично, а за вишак упутити на парнични поступак.

Само изузетно, уколико подаци из кривичног поступка не пружају поуздан основ ни за потпуно ни за делимично пресуђење, споразумом ће се предвидети да имовинскоправни захтев буде расправљен у парничном поступку (члан 258. став 4. ЗКП).

Такође, веома је важно да јавни тужилац приликом преговарања има у виду могућност да као један од факултативних елемената споразума, а као услов за његово закључење, постави да окривљени прихвати једну или више обавеза из члана 283. став 1. ЗКП, као што су: да отклони штетну последицу насталу извршењем кривичног дела или да накнади причињену штету (члан 283. став 1. тачка 1. ЗКП), да испуни доспеле обавезе издржавања (члан 283. став 1. тачка 4. ЗКП), да изврши обавезу установљену правноснажном одлуком суда, односно поштује ограничење утврђено правноснажном судском одлуком (члан 283. став 1. тачка 7. ЗКП), под условом да природа обавезе омогућава да се започне са њеним извршењем пре подношења споразума суду.

Препорука судијама је да приликом одлучивања о споразуму провере да ли у списима предмета постоје докази о томе да ли је жртва у том поступку обавештена и упозната са својим правима везаним за накнаду штете, односно да ли ју је тужилац заиста и позвао у смислу члана 313. став 6. ЗКП. Уколико такви докази недостају, суд ће обавезати јавног тужиоца да у одређеном року исте достави или, пак, да у смислу члана 229. став 3. ЗКП допуни поднети споразум. Ако се након тога утврди да није поступљено по члану 313. став 6, или да у споразуму о признању кривичног дела нема одлуке о имовинскоправном захтеву иако је исти опредељен, суд може у смислу члана 316. став 1. тачка 1. ЗКП одбацити споразум или га, пак, одбити у смислу члана 318. став 1. тачка 2. ЗКП, односно утврдити да у смислу члана 317. став 1. тачка 4. ЗКП споразум није у складу са законом, односно правима жртве гарантованим међународним конвенцијама и стандардима.

5.3.

Поравнање учиниоца и жртве[32]

Наведени институт је ретко примењиван у пракси, иако пружа погодности, како окривљеном, тако и оштећеном, односно жртви кривичног дела, с обзиром на то да се жртви применом овог института може скратити пут до остваривања имовинскоправног захтева, па чак и наплате истог, пре него што је кривични поступак и завршен. Међутим, примена овог института је ограничена само за кривична дела за која је прописана казна затвора до три године или новчана казна, када суд може ослободити од казне учиниоца, ако је на основу постигнутог споразума са жртвом испунио све обавезе из тог споразума, а којим споразумом може бити регулисана и накнада штете.

5.4.

Обавеза накнаде штете уз условну осуду

Уз условну осуду, као кривичну санкцију, сходно члану 65. став 2. Кривичног законика (у даљем тексту: КЗ), суд може (осим обавезе да у року провере не изврши ново кривично дело) учиниоцу коме је изречена условна осуда поставити и друге обавезе и одредити да ће се казна извршити и ако осуђени у одређеном року: не врати имовинску корист, не накнади штету коју је проузроковао кривичним делом или не испуни друге обавезе предвиђене кривичноправним одредбама (нпр. одређивање обавезе учиниоцу да измири доспеле обавезе и да уредно даје издржавање – члан 195. став 4. КЗ).

32 Члан 59. Кривичног законика („Сл. гласник РС”, бр. 85/05, 88/05 – испр, 107/05 – испр, 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14 и 94/16) (у даљем тексту: КЗ).

Имајући у виду обавезу јавног тужиоца да у скраћеном поступку у оптужном акту предложи врсту и меру кривичне санкције, требало би да тужиоци, уколико предложе условну осуду, предложе уз условну осуду да се окривљеном постави и обавеза да накнади штету у одређеном року, што јавни тужилац може учинити и у завршној речи, а уколико је такав предлог изостао, то увек може учинити и суд, јер суд није везан предложеном кривичном санкцијом од стране јавног тужиоца.

Поступак за опозивање условне осуде (члан 545. ЗКП) покреће се на захтев овлашћеног тужиоца, а ако је у условној осуди одређено да ће се казна извршити и ако осуђени не накнади штету коју је проузроковао кривичним делом у одређеном року (члан 69. КЗ), по правилу ће окривљени испунити такву обавезу, да би избегао опозив условне осуде.

5.5.

Одузимање имовинске користи

Код појединих кривичних дела са елементима насиља, као што су трговина људима, разбојништво и сл., њиховим извршењем учинилац прибавља, најчешће себи, одређену имовинску корист, која се према одредбама чл. 91. и 92. КЗ мора одузети од окривљеног или другог физичког или правног лица на које је пренесена, јер нико не може задржати имовинску корист прибављену кривичним делом. Иако је одузимање имовинске користи обавезно, није мали број судских одлука где се то не чини.

Како се од одузете имовинске користи, према члану 93. став 1. КЗ, може обезбедити намирење имовинскоправног захтева, то је законито поступање суда код одузимања имовинске користи директно везано за остваривање права жртве на накнаду штете. У том смислу је важна и примена одредби члана 92. став 1. КЗ, према којима је од учиниоца могуће одузети и имовину у замену, тако што ће се окривљени обавезати да преда у замену другу имовину, која одговара вредности имовине прибављене извршењем кривичног дела или проистекле из кривичног дела или да плати томе одговарајући износ.

Како би жртва била у могућности да оствари своје право на накнаду штете из одузете имовинске користи, неопходно је да се већ у току предистражног поступка утврди да ли је и каква имовинска корист стечена од стране учиниоца, где се она налази, као и да се утврди тачно којом имовином располаже окривљени, како би се на крају имовина одузела и тиме обезбедило потпуно или делимично намирење жртве до окончања кривичног поступка.

Закључак

Надамо се да смо овим смерницама указали тужиоцима и судијама да у оквиру већ постојећих законодавних решења, уз поштовање и примену међународноправних стандарда, могу испунити своју обавезу да омогуће жртви да се о њеном праву на накнаду штете одлучи у кривичном поступку. Поштујући одредбе ЗКП на које смо указали, сходном применом ратификованих међународних конвенција и општеприхваћених стандарда, то право је могуће остварити у поступку који ће бити једноставан и брз, без непотребног одуговлачења кривичног поступка.

Из приказаног домаћег и међународног законодавног оквира јасно произлази обавеза ових органа поступка да жртви омогуће поштовање гарантованих права у поступку, посебно права на накнаду штете. Ово се посебно мора односити на ситуације када су жртве жене, деца или, пак, лица са специјалним потребама.

У досадашњој судској пракси у кривичном поступку накнада штете, по правилу, изостаје, како због инертности правосудних органа, односно њиховог неупуштања у утврђивање штете и нерешавања имовинскоправног захтева, тако и због непотпуне упућености жртава у ово њихово право и недостатка стручног знања, због чега жртве најчешће и нису у могућности да поставе одговарајући захтев за накнаду штете о којем би се могло одлучивати.

Неопходно је да се органи поступка, тужилаштво и суд, руководе и интересима жртве, међу којима је и њена сатисфакција да за претрпљене последице кривичног дела ефикасно оствари право на накнаду штете у кривичном поступку.

Досадашњом праксом, да након окончања кривичног поступка жртва подноси грађанску тужбу за накнаду штете у парничном поступку, само се умножава њена виктимизација пред институцијама, поготово што у том поступку нема могућност за добијање статуса заштићеног или посебно осетљивог сведока, већ је изложена

непосредном присуству извршиоца кривичног дела и често поновном извођењу доказа, што све додатно трауматизује жртву.

Ради лакшег одлучивања у кривичном поступку, покушали смо да тужиоцима и судијама приближимо стандарде којима се руководе судије грађанских одељења, ценећи да се ради о посебном поступку, којим се у оквиру кривичног поступка расправља о захтевима који се редовно остварују у грађанском поступку. Стога су нам и драгоцене одлуке колега из грађанских одељења, од којих смо неке и приказали у прилогу ових смерница.

Анекси

Анекс 1 – модел наредбе за вештачење

Анекс 2 – модел дела изреке пресуде у кривичном поступку у ком се одлучује о имовинскоправном захтеву

Анекс 3 – примери из актуелне судске праксе грађанских одељења о начину одмеравања висине нематеријалне штете жртвама тешких кривичних дела

анекс 1

Модел наредбе за вештачење

Члан 118. ЗКП одређује садржину наредбе о вештачењу. У овом моделу наредбе дајемо само онај део који се односи на одређивање задатка вештачења.

НАРЕДБА

Одређује се извођење доказа медицинским вештачењем преко судског вештака – – лекара одређене специјалности зависно од повређеног органа – врсте повреде (на пример: специјалисте судске медицине, офталмолога, ОРЛ и максилофацијалног хирурга, кардиолога, гастроентеролога, неурохирурга, уролога, пулмолога, гинеколога, неуропсихијатра, ортопедског хирурга трауматолога и др.), а на околност:

- квалификације повреде код оштећеног;
- да ли је оштећени трпео физичке болове, ког трајања и ког интензитета (јаке, средње, слабе);
- да ли је трпео страх, ког трајања и ког интензитета (примарни, секундарни, јаког, средњег или слабог интензитета) и да ли је страх код оштећеног оставио последице неуролошке и психичке природе;
- да ли код оштећеног постоји естетско наружење и у ком степену (лако, средње, унакаженост или друга манифестација);

- да ли је код оштећеног умањена животна активност и у ком проценту, те које животне активности оштећени уопште не може да обавља, а које може да обавља уз појачан напор, те да ли је лечење завршено и када је стање коначно, односно када је оштећени сазнао за коначну последицу.

Трајање страха и интензитет, као и умањење животне активности са неуропсихијатријске стране вештачи судски вештак психијатар, а квалификацију повреде, физичке болове, наруженост и умањење животне активности вештачи судски вештак лекар одређене специјалности зависно од повређеног органа или дела тела, односно врсте повреде, при чему је потребно да судски вештаци усагласе своје налазе и мишљења у погледу укупног процента умањења животне активности код оштећеног, не простим сабирањем утврђених процената у појединачним налазима, већ сагледавањем целокупног функционисања организма оштећеног: биолошког, физиолошког и психочулног.

Вештачење ће се обавити на основу медицинске документације о здравственом стању оштећеног, увидом у медицинску документацију установа у којима се оштећени лечио, његов здравствени картон и прегледом оштећеног.

анекс

2

Модел дела изреке пресуде у кривичном поступку у ком се одлучује о имовинскоправном захтеву

ОКР. [redacted] са личним подацима...

К Р И В Ј Е

што је:

Дана 21.03.2010. године, око 18,00 у [redacted], у ул. [redacted] бр.[redacted], у стању урачунљивости, телесно повредио оштећену [redacted], при чему је био свестан свога дела и хтео његово извршење, на тај начин што је ударио оштећену по лицу отвореном шаком, а потом и ногом по левој руци, закачивши је и по лицу, услед чега је оштећена пала на земљу, наневши јој тешку телесну повреду у виду прелома жбичне кости на левој руци, а био је свестан да је његово дело забрањено,

чиме је извршио кривично дело ТЕШКА ТЕЛЕСНА ПОВРЕДА из чл. 121 ст.1 КЗ,

па му суд применом наведеног законског прописа и одредби 4, 42, 45, 54, 64, 65 и 66 КЗ **и з р и ч е**

УСЛОВНУ ОСУДУ

КОЈОМ МУ УТВРЂУЈЕ КАЗНУ ЗАТВОРА У ТРАЈАЊУ ОД 10 (ДЕСЕТ) МЕСЕЦИ И ИСТОВРЕМЕНО ОДРЕЂУЈЕ ДА СЕ УТВРЂЕНА КАЗНА НЕЋЕ ИЗВРШИТИ УКОЛИКО ОКРИВЉЕНИ У РОКУ ОД 3 (ТРИ) ГОДИНЕ, ОД ДАНА ПРАВНОСНАЖНОСТИ ПРЕСУДЕ НЕ ИЗВРШИ НОВО КРИВИЧНО ДЕЛО.

На основу чл. 258 ст. 4 ЗКП, окривљени се ОБАВЕЗУЈЕ да оштећеној [redacted], на име имовинскоправног захтева исплати, на име накнаде нематеријалне штете, на име душевних болова због умањења опште животне активности износ од 180.000,00 динара, на име претрпљеног страха износ од 60.000,00 динара, на име претрпљених физичких болова износ од 120.000,00 динара, све са законском затезном каматом почев од 13.12.2016. године* па до исплате, у року од 15 дана од дана пријема писаног отправка пресуде и на име накнаде материјалне штете, исплати на име трошкова лечења износ од 3.629,00 динара, на име изгубљене добити, по основу уговора о ангажовању спољне сарадње бр. [redacted] од 01.04.2010. године, закљученог између предузећа [redacted] и оштећене 01.04.2010. године, износ од 575.000,00 динара, на име мање плаћене зараде, износ од 66.774,75 динара, све са законском затезном каматом почев од 21.11.2010. године**, па до исплате, у року од 15 дана од дана пријема писаног отправка пресуде, док се оштећена за преостали тражени износ, а преко досуђеног упућује на парнични поступак.

На основу чл. 264 ст. 1 ЗКП, а у вези са чл. 261 ст. 2 тач. 7 и 9 ЗКП, **ОБАВЕЗУЈЕ СЕ** окривљени да на име трошкова кривичног поступка плати Трећем основном суду у Београду **17.382,96 динара**, као и на име паушала износ од 10.000,00 динара, све у року од 15 дана од дана правноснажности пресуде, под претњом извршења.

На основу чл. 264 ст. 1 ЗКП, а у вези са чл. 261 ст. 2 тач. 8 ЗКП, ОБАВЕЗУЈЕ СЕ окривљени да оштећеној, на име нужних издатака оштећене, као и награде и нужних издатака њеног пуномоћника плати износ од 85.000,00 динара, у року од 15 дана од дана правноснажности пресуде, под претњом извршења.

** (датум доношења пресуде)*

*** (време извршења кривичног дела)*

анекс

3

Примери из актуелне судске праксе грађанских одељења о начину одмеравања висине нематеријалне штете жртвама тешких кривичних дела

пример

1

- Према утврђеном чињеничном стању полицајац је уз претњу пиштољем задржао и одвео оштећене – тужиоце, на тај начин што се након завршене смене у полицијској станици у службеној униформи представио као овлашћено службено лице на задатку, а затим сео на место сувозача и репетирао пиштољ и наредио једном од тужилаца да возило у ком су се налазили остали тужиоци крене ка полицијском одељењу, уз образложење да их приводи јер су му сумњиви, па је уз претњу службеног пиштоља који је претходно репетирао принудио возача да возилом крене ка непознатом одредишту у намери да од њих изнуди новац. Када је оштећени закључио да окривљени има намеру да их лиши живота, искористио је прилику када је окривљени спустио пиштољ са његове слепоочнице у предео његовог стомака, покушао да окривљеном полицајцу одузме пиштољ на тај начин што је окривљеног ударио по руци у којој је држао пиштољ, услед чега је пиштољ пао на патос возила након чега је оштећени пиштољ одбацио кроз прозор возила и случај пријавио полицији, а окривљеног задржао до доласка полиције, где су све време остали тужиоци плакали и вриштали у возилу. **Пресудом кривичног суда окривљени је оглашен кривим јер је извршио кривично дело отмице из члана**

64 став 2 у вези са ставом 1 КЗ РС, па га је кривични суд осудио на казну затвора у трајању од 1 године, која пресуда је преиначена пресудом Апелационог суда у делу одлуке о кривичној санкцији и окривљени је осуђен на казну затвора у трајању од 1 године и 6 месеци. Тужиоци су упућени да свој имовинскоправни захтев остваре у парници. **Вештачењем у току парнице од стране судског вештака неуропсихијатра је утврђено да су тужиоци трпели страх високог интензитета који је трајао као и сам штетни догађај 1 до 2 часа. На овај страх се надовезао поремећај прилагођавања који је прерастао у посттрауматски стресни поремећај и депресију од које тужиоци и данас болују. Зависно од степена депресије код тужилаца је дошло до умањења опште животне активности за 30%, 50% и 5%.** Штетни догађај је код тужилаца изазвао хроничну потиштеност, неспособност да одржавају пажњу, оптерећење у сећањима и сликама свести везане за трауматично искуство. Један од тужилаца није способан ни за какав професионални рад, снижених је мотива да учествује у социјалним збивањима, затворио се у свет своје породице у којој се одржавају сећања на трауматичан догађај. Једна од тужиља због депресивне ахедоније не осећа задовољство у храњењу, поремећено јој је спавање, прогоне је присилна сећања на трауматични догађај, несигурна је у себе. Ослабљена јој је пажња због чега јој је за сваку активност, била она физичка или интелектуална потребан додатни напор. Снижене су јој социјалне активности због понашања избегавања, отежано јој је кретање у саобраћају. За сваку радну или рекреативну активност потребан је додатни напор воље, која је код ње због посттрауматског стресног поремећаја ослабљена. Полазећи од овако утврђеног чињеничног стања парнични суд је применом одредбе члана 172 став 1 Закона о облигационим односима закључио да постоји објективна одговорност тужене Републике Србије чији је орган проузроковао штету тужиоцима, посредством полицајца који је запослен у МУП-у РС, као органу тужене. Одлучујући о висини накнаде нематеријалне штете првостепени **суд је** применио одредбе члана 232 ЗПП-а и 200 Закона о облигационим односима и **досудио примерену накнаду и то за претрпљен страх износ од 400.000,00 динара до 600.000,00 динара по тужиоцу, а за умањење опште животне способности за 50% износ од 1.250.000,00 динара, а за 5% износ од 120.000,00 динара, узимајући у обзир да поједини тужиоци примају личну инвалиднину.**

пример

2

- Према утврђеном чињеничном стању решењем кривичног суда, малолетном штетнику који је у то време имао 15 година изречена је васпитна мера појачаног надзора од стране родитеља која ће трајати најмање 6 месеци, а највише 2 године, с тим да ће суд о трајању мере одлучити накнадно док је на основу члана 79 став 1 ЗМ, оштећени овде тужилац који је имао 14 година упућен на парницу ради остваривања имовинскоправног захтева. Дана 04.04.2008. године, у ходнику школе за време великог одмора **окривљени – штетник је у току размирице са тужиоцем овога песницом ударио у пределу лица, односно носа, што је имало за последицу повреду изражену нагњечењем носа са крварењем из носног ходника, а што се након 10 дана компликовало гнојном инфекцијом.** Током кривичног поступка изведен је доказ вештачењем, те је по оцени судског вештака патолога описана повреда представљала лаку телесну повреду. Из налаза и мишљења вештака оториноларинголога и максилофацијалног хирурга и њихових исказа датих у парничном поступку, произилази да је **повреда коју је тужилац задобио у пределу носа тешке природе**, јер се ради о прелому хрскавичавог дела носне преграде, што је довело до накнадних компликација, односно стварања крвног угрушка и накнадне инфекције. **Тужилац је трпео бол јаког интензитета један дан после повреде, затим 5 дана пре пријема у болницу, затим 3 дана за време боравка у болници, што укупно чини 9 дана, бол средњег интензитета је трпео 6 дана по пријему у болницу, 2 дана у болници и 2 дана по изласку из болнице**, што чини укупно 10 дана. Бол јаког интензитета је трпео 6 седмица по изласку из болнице, јер то је време које је најмање потребно за опоравак оштећених ткива; наредних година имао је болове неуралгичног типа, нарочито при промени времена, те има последичну главобољу из учесталих запаљења синуса. Умањење опште животне активности код тужиоца постоји са аспекта ОРЛ и МФХ струке, што износи 15%, а односи се на промену облика пирамиде носа и отежано дисање. **Из налаза судског вештака неуропсихијатријске струке произилази да је тужилац приликом повређивања трпео примарни страх који је трајао 1-2 минута и био високог интензитета јер је тужилац трпео јаке болове и отежано је дисао. Секундарни страх високог интентизета је трајао око 2 дана, јер је тужилац хоспитализован и оперисан, па је трпео јаке болове и отежано је дисао. Секундарни страх средњег интензитета је трајао око 2 недеље јер је тужилац у то време трпео болове, отежано дисао и проживљавао околности повређивања.**

Секундарни страх ниског интензитета трајао је око 6 месеци и изазвале су га тешкоће у дисању после повреде. Претрпљени страх није оставио трајне последице на тужиочево психичко здравље. Првостепени парнични суд закључује да је тужена основна школа одговорна за штету коју је претрпео тужилац на основу одредбе члана 167 Закона о облигационим односима, накнадну нематеријалне штете **досудио је на основу одредбе члана 200 Закона о облигационим односима и то за умањење опште животне способности у износу од 130.000,00 динара, за претрпљене физичке болове износ од 100.000,00 динара и за претрпљен страх износ од 70.000,00 динара.**

пример

3

- Правноснажном пресудом кривичног суда, окривљени, а **тужени** у овој парници оглашен је кривим што је у стању урачунљивости смањене, али не битно, поступајући са умишљајем, свестан да може учинити дело, па је на то пристао, **тешко телесно повредио оштећеног – тужиоца** у овој парници тако што је после вербалног сукоба између тужиоца и трећег лица скочио на тужиоца и угризао га за нос, откинувши му врх носа и **наневши му тешку телесну повреду у виду откидања врха носа зубима, чиме је извршио кривично дело тешке телесне повреде из члана 121 став 2 у вези са ставом 1 КЗ** и осуђен је на јединствену казну затвора у трајању од 1 године и 4 месеца (односно за кривично дело у односу на тужиоца на казну у трајању од 9 месеци). Оштећени – тужилац у овој парници је наведеном кривичном пресудом упућен на парницу ради остваривања свог оштетног захтева. **На име накнаде нематеријалне штете тужиоцу је досуђен укупан износ од 3.050.000,00 динара и то 600.000,00 динара за претрпљене физичке болове, 450.000,00 динара за претрпљени страх и 1.000.000,00 динара на име накнаде за претрпљене душевне болове због умањења опште животне активности и 1.000.000,00 динара на име накнаде за претрпљене душевне болове због естетског наружења.**

пример

4

- Према утврђеном чињеничном стању, тужилац је након краћег вербалног сукоба поводом саобраћајне ситуације од ударача од стране туженог задобио тешку телесну повреду у пределу главе – прелом носних костију са дислокацијом, прелом леве јагодичне кости и обострани потпуни прелом горње вилице. **Тужени је пресудом кривичног суда оглашен кривим за кривично дело тешке телесне повреде из члана 53 став 1 КЗ РС и кажњен по закону. Тужени је истакао приговор подељене одговорности.** Из налаза и мишљења судског вештака из области максилофацијалне хирургије, утврђено је да **код тужиоца услед повреде коју је задобио постоји умањење опште животне активности од 30%. Из налаза и мишљења судског вештака опште хирургије утврђен је интензитет и дужина трајања физичких болова код тужиоца** (по настанку повреде дошло је до болова јаког интензитета који су трајали све до раних јутарњих сати наредног дана, када је тужилац примљен на болничко лечење), по пријему у болницу у оквиру целокупне терапије ординирана је и терапија бола, тако да је током хоспитализације степен бола био слаб, па све до тога да га уопште није било, али по отпуштању са хоспитализације опет долази до појаве бола, сада слабог до средњег интензитета, а по пријему на другу хоспитализацију тужилац је трпео болове слабог интензитета све до операције, а након тога у првих 6 месеци до 8 часова долази до јаког интензитета бола, при чему његов интензитет опада у наредна 24 сата постоперативно када је интензитет физичких болова био слаб; након отпуштања кући тужилац је трпео слаб бол и имао је период без болова. Урађена је експрипација фиксатора горње вилице која је сама по себи веома болна процедура у које време је тужилац трпео бол јаког интензитета у случају да му није дата анестезија. Наредних дан, два тужилац је трпео болове слабог интензитета који су након тога престали, али као последица ових повреда остаје један хронични бол слабог интензитета везан за метеоролошке услове, промене притиска, као и старење самог пацијента, а из налаза истог вештака утврђено је да код тужиоца у пределу коже нема видљивих ожиљака и озбиљних промена, док као последица задобијене повреде тужилац не може да отвара уста у потпуности са којих разлога постоји наруженост лаког степена. **Из налаза вештака неуропсихијатра утврђен је интензитет и дужина трајања страха који је тужилац трпео (критичном приликом тужилац је трпео примарни страх јаког интензитета у периоду од момента физичког атака на њега, па до уклањања од непосредне опасности, што се временски може опре-**

делити на период око 5 минута, секундарни страх јаког до средњег интензитета трпео је у периоду од 19 дана, односно у периоду болничког лечења, инвазивних – хируршких захвата и процедура. Тужилац је трпео секундарни страх најпре средњег, а потом слабог интензитета, стрепећи за исход лечења, у наредном периоду 35–40 дана по скидању фиксатора, зарастања рана и успостављања коначног стања), а из налаза истог вештака утврђено је да је код тужиоца дошло до умањења опште животне активности од 25% због рекурентног депресивног поремећаја који се доводи у везу са штетним догађајем, при чему је судски вештак имао у виду претходно постојање обољења код тужиоца и органске поремећаје личности који су доминантна последица оштећене мождане циркулације у проценту који је изражен изван наведеног степена умањења опште животне активности који је у вези са штетним догађајем. **Из усаглашеног налаза вештака, утврђено је да код тужиоца постоји умањење опште животне активности од укупно 40%. Парнични суд је досудио накнаду штете применом одредбе члана 200, као и одредбе члана 154 и 192 Закона о облигационим односима и тужиоцу је досуђена накнада нематеријалне штете за претрпљене душевне болове због умањења опште животне активности од 800.000,00 динара, на име претрпљених физичких болова износ од 200.000,00 динара, на име претрпљеног страха износ од 150.000,00 динара и на име наружености износ од 70.000,00 динара.**

пример

5

- Према утврђеном чињеничном стању тужени је дана 27.6.2011. године, у стању неурачунљивости (због душевне болести врсте параноидне психозе), покушао да лиши живота тужиљу првог реда, која је радила као конобарица у пицерији, на тај начин што је из пиштоља испалио један пројектил који је тужиљу погодио у слабинском пределу тела са леве стране. **Критичном приликом тужени је тужиљи првог реда нанео тешку телесну повреду опасну по живот. За наведено противправно дело које је у Закону одређено као кривично дело убиство у покушају из члана 113 Кривичног законика РС у вези са чланом 30 КЗ РС у стицају са противправним делом које је у Закону одређено као кривично дело недозвољена производња, држање, ношење и промет оружја и експлозивних материја из члана 348 став 4 у вези са ставом 1 КЗ РС, туженом је изречена мера безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи.** У тренутку предузимања штетне радње тужени, иако је био душевни болесник (боловао од врсте параноидне психозе), није био под старатељством нити је било одређено лице које би било дужно да врши надзор над њим, а старатељ му је одређен решењем Градског центра за социјални раду у Београду. **Према налазу и мишљењу судског вештака ортопедског хирурга тужиља првог реда је претрпела тешку телесну повреду опасну по живот, скопчану са многобројним локалним и системским комликацијама; да је од тренутка повређивања па у наредних 5 месеци, а до оперативног лечења кичменог стуба трпела болове јаког интезитета, болови средњег и лаког интезитета могу бити присутни и даље, а као последица пре свега неуролошке секвеле претрпљене трауме; да је умањење опште животне активности од 75% и да постоји степен наруженост нивоа унакаженост. Према налазу и мишљењу судског вештака лекара неуропсихијатра тужиља првог реда је трпела примарни страх највишег интензитета приликом повређивања и током трајања непосредне опасности и претње смрћу, до момента када је тужени разоружан, што је трајало око 15-ак минута.** По повређивању је схватила да је задобила озбиљне повреде, да не може да хода, имала је јаке болове, није знала за обим и врсту задобијених повреда и стрепела је због последица све време дијагностиковања, лечења, конзервативног и оперативног, рехабилитације у институцији, до отпуштања кући када је схватила да је стање дефинитивно, те да је све време лечења трпела **секундарни страх односно страх од могућих последица и да је он трајао око 10 месеци.** Након завршеног лечења има трајне последице у виду

одузетости мишића ногу и повремених телесних болова, што је онеспособљава, условљава животне активности и утиче на њено расположење, општу животну активност и због чега има душевне патње. Душевне патње трпи због повећаних потреба и повећаног физичког напора за обављање уобичајених животних активности, као што су отежано и специфично одржавање личне хигијене, ограничена интерперсонална комуникација, одсуство слободе кретања, те је неспособна за самостални живот и зависна од помоћи других лица. Доживљава и ускраћеност на професионалном (радно је неспособна, инвалидски пензионер) и социјалном плану (ускраћена за дружења, изласке са пријатељима, могуће успостављање комплетне партнерске везе), при одржавању уобичајених родитељских и породичних обавеза (заједнички живот са децом, чешће виђање са децом, адекватно учешће у њиховом одрастању, али и активности везане за родитеље), те да због наведеног сматра да услед повреда задобијених критичном приликом **код тужиље првог реда постоје душевни болови у износу од 55%.** Према усаглашеном мишљењу судских вештака укупно умањење опште животне активности код тужиље првог реда износи 85% трајно. Приликом одлучивања о висини накнаде нематеријалне штете суд је имао у виду да је тужиља првог реда штетном радњом туженог постала трајни инвалид, да је претрпела тешку телесну повреду по живот опасну, скопчану са многобројним локалним и системским комликацијама, па је на основу одредбе члана 200 Закона о облигационим односима **тужиљи првог реда на име накнаде нематеријалне штете за претрпљене душевне болове због умањења опште животне активности досуђен износ од 2.500.000,00 динара, за претрпљене физичке болове износ од 800.000,00 динара, за претрпљени страх износ од 700.000,00 динара и за наруженост износ од 1.000.000,00 динара. Тужиоцима другог, трећег и четвртог реда – деци тужиље првог реда и тужиоцима петог и шестог реда – родитељима тужиље првог реда припада у складу са одредбом члана 201 став 3 ЗОО, правична накнада за душевне болове због нарочито тешког инвалидитета мајке односно ћерке, па им је на име накнаде нематеријалне штете досуђен износ од по 500.000,00 динара.** Приликом одлучивања о висини накнаде нематеријалне штете суд је имао у виду да су родитељи морали цео свој живот да организују према потребама своје ћерке. Од тренутка настанка штете непрестано воде бригу о њој, помажу јој у обављању свакодневних животних активности, вршењу мале и велике нужде и преживљавају све њене тешке тренутке. Психички су растројени, мало спавају, немају времена за одмор јер се непрестано буде на сваки звук који имало делује као њен глас. Последице штетног догађаја трпе и деца тужиље првог реда, која су у тренутку настанка штете била малолетна, и која су трајно лишена права да мајка учествује у њиховим животима, да води рачуна о њима, да учествује у њиховом васпитавању и подизању.

пример

6

- Према утврђеном чињеничном стању тужени је правноснажном пресудом оглашен кривим за извршење кривичног дела недозвољене полне радње из члана 182 став 1 у вези са чланом 178 став 1 КЗ и осуђен је на казну затвора у трајању од 3 месеца. На основу налаза и мишљења вештака парнични суд је утврдио да је **малолетна тужиља критичном приликом претрпела страх јаког интензитета у трајању од 5 дана, затим средњег интензитета у трајању од 10 дана и слабог интензитета у трајању од 3 месеца. Тужиља је трпела и душевни бол и патњу која је последица и смањеног осећаја самопоштовања, али и осећања стида од средине у којој живи и то јаког интензитета 5 дана, средњег интензитета 15 дана и слабијег интензитета 3 месеца, с тим да ова душевна бол може да остави последице на нивоу неуротичности.** Одговорност за насталу штету причињену тужиљи је кривица туженог утврђена наведеном правноснажном кривичном пресудом, а парнични суд је у погледу постојања кривичног дела и кривичне одговорности учиниоца везан за правноснажну пресуду кривичног суда којом се оптужени оглашава кривим, а на основу члана 13 Закона о парничном поступку. Право на сатисфакцију за душевни бол проузрокован извршењем кривичног дела против достојанства личности и морала, а у ову групу спада и кривично дело недозвољене полне радње, предвиђено је **чланом 202 Закона о облигационим односима.** Тужиља има право на накнаду штете не само зато што је према њој као оштећеној извршено кривично дело против достојанства личности и морала, већ зато што је скривљеним радњама туженог (који истовремено представљају радње извршења кривичног дела) претрпела нематеријалну штету у виду повреде права личности. Код тужиље је осим претрпљеног страха извршење кривичног дела проузроковало поремећај њеног душевног стања, осећај стида и срамоте, збуњености, узнемирености, повређено је њено достојанство, част и углед и тужиља је због тога трпела душевне болове одређене дужине интензитета, а које је суд утврдио на основу налаза и мишљења вештака медицинске струке. Парнични суд је ценио и нашао да не постоји допринос тужиље штетном догађају која је у то време била малолетна, јер је уз дозволу родитеља, који су имали поверење у туженог, пристала да је тужени одвезе у школу, а тужени који је рођен 1957. године искористио њено поверење и против њене воље над њом извршио кривично дело недозвољених полних радњи. **Тужиљи је досуђена накнада нематеријалне штете за претрпљене душевне болове због извршеног кривичног дела против полног интегритета, достојан-**

ства личности и морала у висини од 220.000,00 динара и за претрпљени страх у износу од 110.000,00 динара, на основу члана 200 Закона о облигационим односима, при чему је суд водио рачуна о циљу коме накнада служи, нарочито да се њоме не погодује тежњама које нису спојиве са њеном природом и друштвеном сврхом.

пример

7

- Према утврђеном чињеничном стању правноснажном пресудом кривичног суда **тужени је оглашен кривим због кривичног дела убиства, јер је након вербалног и физичког сукоба задао ударац ножем у пределу грудног коша блиском сроднику тужилаца, након чега је исти преминуо. Тужиље су супруга и две ћерке преминулог, а тужени је рођени брат преминулог. Суд је у току поступка утврдио да постоји допринос преминулог настанку штете од 20%** који се огледа у томе што је преминули током вербалног сукоба испровоциран ушао у двориште, а затим и у кућу туженог чиме је у грађанскоправном смислу пристао на учествовање у сукобу и допринео настанку штете и до тога да из вербалног дође до физичког сукоба, тако што му је тужени нанео убодну рану од које је он преминуо. **Применом члана 201 став 1 Закона о облигационим односима тужиоцима је досуђена накнада нематеријалне штете за душевни бол због смрти супруга, односно оца у износу од по 700.000,00 динара, а с обзиром на његов допринос од 20% сваком од тужилаца је досуђена накнада нематеријалне штете у износу од по 560.000,00 динара. Тужиоцима је досуђена и накнада материјалне штете у износу од укупно 10.784,98 динара на име трошкова сахране.**

пример

8

- Према утврђеном чињеничном стању малолетна тужиља у овом парничном поступку потражује накнаду нематеријалне штете коју је **тужени проузроковао извршењем продуженог кривичног дела силовања у стицају са продуженим** кривичним делом недозвољене полне радње за које је правноснажном кривичном пресудом оглашен кривим и осуђен на јединствену казну затвора у трајању од 12 година. Тужиља је за време аналног полног односа трпела физичке болове јаког интензитета у пределу аналног отвора и мале карлице који су кроз постепено смањивање трајали данима уз појаву крви у столици. Због грчења и стискања груди тужиља је трпела болове јачине 8 – 10 степени који би након два – три дана престајали. **Није дошло до трајног физичког оштећења њеног репродуктивног здравља. Током принудних полних односа са туженим, тужиља је трпела страх јачине 8-9 степени у трајању 2-3 сата, потом 3-4 дана јачине 5-6 степени, након чега страх прелази у стрепњу јачине 2-3 степена која ју је обузимала приликом сваког сусрета са туженим.** Тужиља сада осећа страх јачине 2 степена у виду бојазни да јој се исто искуство понови у ситуацијама када се сама враћа кући у вечерњим часовима. Због ових догађаја тужиља је била потиштена и узнемирена, напустила је школу, бежала из школе, угојила се, имала је проблеме са спавањем. У односу према мајци се повлачила и затварала у себе. Тешко је подносила чињеницу да су са овим догађајима упознати сви из њене ближе околине због чега се са породицом преселила на другу адресу становања. **Битне чињенице које се тичу јачине и дужине трајања болова и страха суд је утврдио на основу налаза и мишљења вештака специјалисте дечије и адолесцентне гинекологије.** Кривичним делима против полне слободе у продуженом трајању за које је тужени правноснажном кривичном пресудом оглашен кривим **повређени су част и углед тужиље који су узроковали трпљење душевних болова,** имајући у виду да су последице које је повреда тужиљиног полног интегритета оставила на њен будући емотивни и сексуални живот према процени стручних лица, висина накнада као сатисфакција за претрпљену нематеријалну штету одмерена је у складу са критеријумима из одредбе члана 200 став 2 Закона о облигационим односима као сатисфакција, а по висини да не погодује каквим другим тежњама, тако да је тужиљи на име накнаде нематеријалне штете **за претрпљене физичке болове и страх досуђен износ од по 150.000,00 динара, а за претрпљене душевне болове због повреде части и угледа износ од 200.000,00 динара, све са законском затезном каматом почев од дана пресуђења па до исплате.**

пример

9

- Према утврђеном чињеничном стању, **тужиља која је имала 15 година, наведена је од стране трећетужене да се бави проституцијом**, а након почетног одбијања и неуспелих покушаја да побегне, изложена је претњама првотужених и друготужених, али је успела да побегне. Тужиља је после тога боравила у сигурној кући, а сада живи у новој средини и ново окружење је према њој пристојно и уобичајено се опходи. У вези са предметним догађајем, када је тужиља као малолетна уведена у проституисање и држана у стању заточеништва код тужени, **тужиља је трпела страх високог интензитета који је трајао две недеље, а потом регресирао под утицајем конзумирања алкохола који осећај страха умањује на благ до средњег степена, у ком интензитету је трајао наредна три месеца све до бега од тужених, да би у наредних месец дана страх био благог интензитета и јављао се повремено као подсећање на трауматично искуство. Након поновног довођења, страх бива високог интензитета у прва три, четири дана, а у наредна три месеца до одласка у сигурну кућу благог до средњег интензитета. Током следећа два месеца страх је благог степена, при подсећању на трауматично искуство. Као жртва трафикинга (трговине људима), којем је била изложена кривицом тужених, тужиља је претрпела душевне болове због повреде части, угледа, слободе, права личности, достојанства личности, који болови су у почетку били високог интензитета и трајали две недеље, да би у наредна три месеца били средњег до високог интензитета континуирано. У наредном месецу тужиља трпи душевне болове средњег степена, па благог до средњег интензитета. Приликом поновног доласка, душевни болови поново бивају високог интензитета у првих недељу дана, а потом у наредна три месеца бивају средњег интензитета све до момента одласка у сигурну кућу, а следећа три месеца тужиља трпи душевне болове благог до средњег интензитета, након тога болове благог степена који су актуелно присутни. Полазећи од наведених чињеница, те правноснажне кривичне пресуде којом су тужени оглашени кривима за кривична дела трговине људима из члана 388 став 6 у вези са ставом 3 и 1 КЗ РС, а један од тужених за исто кривично дело за став 1 КЗ РС, тужени су у обавези да тужиљи на основу одредбе члана 154 тачка 1, 158 и 202 Закона о облигационим односима солидарно надокнаде штету коју је претрпела као лице према коме су тужени извршили кривично дело против достојанства личности и морала и то за претрпљене душевне болове због повреде части, угледа, слободе, права личности и достојанства у износу од 800.000,00 динара и на име претрпљеног страха у износу од 200.000,00 динара, све са законском затезном каматом од пресуђења до исплате.**